

УДК [004.775:316.774]:[378.015.31:005.336.2]
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-2.28>

С. В. Шаров

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті аналізується зв'язок соціальної компетентності та медіаграмотності для майбутнього учителя в умовах інформаційного суспільства. Зазначається, що соціальна компетентність дає змогу людині комфортно відчувати себе в суспільстві, уникати конфліктів, конструктивно взаємодіяти з іншими людьми задля досягнення мети. Виявлено, що соціальна компетентність є однією із ключових компетентностей підготовки сучасного фахівця. Вона є специфічним засобом адаптації індивіда до соціального середовища на основі інформації, отриманої з різних джерел. Інформація аналізується особистістю, фільтрується через її переконання, впливає на її поведінку та взаємовідносини з іншими. З'ясовано, що інформаційне суспільство надає людині великі переваги, які стосуються використання інформаційно-комунікаційних технологій для роботи, відпочинку, спілкування. Однак для інформаційного суспільства виявлено перелік проблемних питань. Вони стосуються підвищення вимог до інформаційної безпеки, негативного впливу на особистість засобів масової інформації та інтернет, неповного або фрагментарного уявлення про реальні події. З'ясовано, що звичайна людина може потрапити під вплив перекрученої інформації, яка іноді відтворюється у друкованих та електронних джерелах. Зазначається, що в умовах інформаційного суспільства варто формувати комп'ютерну грамотність та культуру людини, підвищувати рівень інформаційної компетентності, розвивати медіаграмотність. Особливо це стосується учителів, які мають захистити учнів від спотвореної або неповної інформації. Виявлено, що формування медіаграмотності учнів треба починати з розвитку медіаграмотності вчителя під час навчання у закладі вищої освіти. Майбутні вчителі мають навчатися критично аналізувати інформацію, знати механізми впливу інформації на особистість та способи захисту від них. Зроблено висновок, що соціальна компетентність та медіаграмотність мають прямий зв'язок. Зазначається, що конструктивна взаємодія між членами суспільства можлива тільки завдяки володінню певною інформацією, яка має бути повною, актуальною, правдивою.

Ключові слова: майбутні вчителі, вища школа, соціальна компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, медіаграмотність.

Постановка проблеми. Глибинні соціальні зміни в суспільстві актуалізують потребу в оновленні змісту освіти, впровадженні нових підходів до підготовки фахівців, зокрема майбутніх вчителів. У науковому колі постійно постають питання про навчання та виховання студентів в умовах впровадження компетентнісного підходу, студентської мобільності, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

Однією із ключових компетентностей сучасного фахівця є соціальна компетентність, яка дає змогу комфортно почуватись у суспільстві, уникати конфліктних ситуацій, вирішувати виниклі проблеми. Водночас в умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства та безперечної важливості інформації як ресурсу є проблема забезпечення правдивості та повноти інформації, що відображається в засобах масової інформації.

З огляду на це медіаграмотність є запорукою адекватного сприйняття інформації з різних джерел та розвитку соціальної компетентності майбутнього вчителя. Тільки людина, яка обізнана в певній справі, зможе задіяти весь арсенал засобів

для ефективного вирішення поставленого перед нею завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванню соціальної компетентності студентів присвячено праці І. Зарубінської, Н. Борбич, Н. Бойчук, С. Остапенко, В. Ягупова та ін. Вплив інформаційного суспільства на особистість досліджували В. Воронкова, Р. Олексенко, В. Семиколенов, П. Сухорольський та ін. Дослідженням медіаграмотності учителів займалися М. Антонченко, А. Єрмоленко, В. Іванов, Т. Іванова, О. Кутик та інші науковці. Водночас потребує аналізу зв'язок соціальної компетентності та медіа грамотності майбутніх учителів з позиції їхніх професійної діяльності та саморозвитку.

Метою статті є аналіз значення медіаграмотності для розвитку соціальної компетентності майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство характеризується динамічними процесами, пов'язаними із суспільними, політичними, економічними зрушеннями. Особливістю сучасного інформаційного середовища є його бурхливе

розширення [2, с. 19], що супроводжується збільшенням інформації за геометричною прогресією.

Серед великого масиву подій, що відбуваються з особистістю, їй постійно доводиться брати участь у різноманітних комунікаціях одночасно, формувати нові форми взаємодії із зовнішнім середовищем, розвивати потрібні компетентності [3, с. 198]. В цих умовах молодому поколінню потрібно підвищувати власну конкурентоспроможність, навчатися протягом життя, долаючи національні та комунікативні бар'єри тощо.

Запровадження компетентнісного підходу у вищу школу дало змогу сформулювати низку ключових компетентностей, оволодіння якими підготує сучасного фахівця до професійної діяльності та суспільного життя. Однією із ключових компетентностей, які формуються системою вищої освіти, є соціальна компетентність. Під цим поняттям розуміється інтегрована характеристика особистості, що дає змогу їм взаємодіяти із соціумом, відігравати різноманітні соціальні ролі, брати участь у соціально значущих проектах [9, с. 129], комфортно почуватися в оточенні інших людей або груп людей.

Компетентність обов'язково має бути відображена у певній діяльності, а компетентна людина може мобілізувати набути здібності для вирішення певного завдання в конкретній ситуації. На думку науковців, соціально компетентна людина вміє здобувати знання про себе та інших, розуміє специфіку та особливості виниклої проблеми, вміє конструктивно її вирішувати, вибудовує власну поведінку залежно від ситуації, вміє аналізувати свою діяльність та її наслідки, має активну та власну позицію щодо суспільного життя [9, с. 129; 10, с. 64].

Становлення соціальної компетентності, за великим рахунком, можна вважати розгортанням життєвого потенціалу особистості, оскільки соціально компетентна людина оптимізує свою соціальну поведінку залежно від отриманої ззовні інформації [12, с. 2], поступово адаптуючись до умов життя в соціумі. Така адаптація забезпечить можливість комфортної життєдіяльності у певних умовах на основі узгодження очікувань особистості з її можливостями та реальними можливостями [3, с. 201], власного соціального досвіду, ціннісних орієнтацій тощо.

До структури соціальної компетентності К. Weare та G. Gray зараховують здатності до управління відносинами, які передбачають встановлення зв'язків та взаєморозуміння з іншими, керування конфліктами та уникнення труднощів у відносинах, припинення відносин у разі потреби без можливих негативних наслідків [14, с. 79]. У будь-якому разі, управління відносинами здійснюється на основі зовнішньої інформації, отриманої від оточуючого середовища.

Інформація аналізується особистістю, фільтрується через її переконання та бажання та впливає на її поведінку та відносини з іншими.

Завдяки можливостям, що надає людству інформаційне суспільство, пошук, використання та обмін інформацією для вирішення поставлених завдань є простою рутинною справою. На жаль, в епоху повсюдного розповсюдження мережі Інтернет, хмарних сервісів, інформаційних систем спожити та опрацювати великі обсяги інформації неможливо, що певним чином впливає на якість прийнятих рішень стосовно проблем та формування соціальної поведінки. Попри всі безсумнівні переваги інформаційного суспільства, дослідники звертають увагу на такі проблемні питання:

- в інфосфері продукується значна частина перекрученої, деформованої інформації, яка неадекватно відображає наявний світ [2, с. 19];
- посилення процесів руйнації локальних культур шляхом підвищення рівня інтернаціоналізації [3, с. 199];
- негативний вплив засобів масової інформації на суспільство та особистість;
- потреба у підвищенні вимог до інформаційної безпеки;
- підвищення вимог до інформаційної культури громадянина [11, с. 34].

Те ж саме стосується мережі Інтернет, яка містить величезний обсяг інформації з різних джерел: блоги, інтернет-конференції, соціальні мережі, програмне забезпечення для швидкого відправлення мультимедійних повідомлень. Слід зазначити, що мережа Інтернет нині стала важливою частиною соціального буття більшості людей різного віку. З його допомогою створюються нові форми спілкування та поведінки, причому молодь майже постійно перебуває у віртуальному просторі, спілкується, працює та відпочиває.

Варто зазначити, що сучасні умови цифрового буття призвели до формування віртуальної реальності як форми предметно-соціальної симуляції, що є близькою до об'єктивної реальності, але із додатковими можливостями, недосяжними у повсякденному житті [3, с. 200]. У віртуальному просторі можна творити, працювати, відчувати нові враження, спілкуватися без меж. Однак надмірне захоплення віртуальною реальністю, зокрема перебування в інтернеті або постійна гра в онлайн-ігри, може призвести до негативних наслідків. Згідно негативного варіанту соціальної компенсаційної гіпотези, що була досліджена Valkenburg, віртуальна ідентичність підлітків може розвинути більше, ніж їхня індивідуальна, автономна ідентичність. Як наслідок, у реальному житті їхня соціальна компетентність буде поступово зменшуватися через втрату зв'язку з реальністю [13, с. 211].

Нині різноманітні засоби комунікації та масової інформації постійно створюють насичене інформаційне середовище, що впливає (безпосередньо чи опосередковано) на особистість. Як зазначає Р. Олексенко, тлумачення природнього та соціального середовища, що генерується засобами масової інформації, часто легко сприймається пересічним споживачем інформації, який здебільшого не схильний до критичного ставлення до запропонованого відображення реального світу [8, с. 66]. Водночас відсутність контролю за змістом інформації, що подається споживачеві, ставить його у певну залежність від думки автора [6, с. 57].

Як наслідок, масова культура маніпулює споживачами інформації, які не можуть адекватно оцінити судження та факти, формують у них певні стереотипи, конструюють у них віртуальну реальність, яка часто відрізняється від правдивої [8, с. 66]. Зазначена тенденція на маніпулювання споживачами інформації має негативні наслідки для особистісного розвитку підростаючого покоління, його подальшого життєвого та професійного становлення.

Ми згодні з В. Воронковою та вважаємо, що процеси інформатизації та життєдіяльність в умовах інформаційного суспільства потребує від особистості по-новому дивитися на світ, знати про його особливості та потенційні проблемні моменти, формувати комп'ютерну грамотність та культуру людини [3, с. 199]. Аналогічну думку має О. Кутик, який наголошує на необхідності підвищення рівня вимог до рівня інформаційної компетентності вчителів в умовах розвитку інформаційного суспільства. Таким чином, на думку автора, будуть забезпечені можливості здійснення якісної освіти учнів [7, с. 245].

Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у більшість напрямів діяльності людини, переобтяження особистості масивами зайвої інформації актуалізує потребу в уміннях адаптуватися до мінливого інформаційного середовища, що знаходить своє відображення в розвитку медіаграмотності.

Медіаграмотність є однією з важливих компетентностей в умовах формування особистого уявлення світу на основі обробки інформаційних потоків. Її можна розглядати у вигляді сукупності особистісних якостей людини, спрямованих на активний пошук та використання інформації, створення власного медіаконтенту [7, с. 247], розпізнавання неправдивої інформації серед інформаційного потоку, що пропонують друковані або електронні засоби масової інформації, критичне ставлення до неї тощо. Формування умінь із медіаграмотності має бути інтегровано у процес формування та розвитку професійних умінь майбутніх фахівців, тому що неправильно сформований світогляд дитини становить загрозу для її психіки.

Від того, наскільки буде сформована медіакомпетентність вчителя, наскільки розвинена його свідомість та критичне ставлення до інформації, наскільки розвинуті вміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології для навчання та спілкування з учнями, буде залежати ефективність медіаосвіти підростаючого покоління [4, с. 330]. Майбутній вчитель має навчитися аналізувати медіатексти, шукати потрібну правдиву інформацію, знати механізми сприйняття та розуміння інформації, критично оцінювати сприйняту інформацію [6, с. 58], створювати медіапродукти відповідно до завдань та умов комунікації, вміти ефективно використовувати медіапродукти в навчальному процесі [1, с. 59].

Щодо розвитку соціальної компетентності майбутніх вчителів варто зазначити, що вони мають бути обізнані щодо поширених засобів впливу на особистість та способів захисту від них, знати електронні ресурси, що дозволяють відрізнити фейкову інформацію від правдивої, навчитися шукати та використовуватися інформацією, яка зменшить негативний вплив інформаційного середовища та віртуальної реальності на особистість учнів. Крім того, сучасний педагог має розуміти, що одні медіаповідомлення більше за інші впливають на особистість, що є способи ефективного впливу на суспільство, що авторитетна людина може більше конструктивно вплинути на особистість та суспільство, ніж людина маловідома.

Науковці виділяють вісім рівнів медіаграмотності: осягнення основних положень, усвідомлювання мови повідомлення, усвідомлювання викладеної інформації, розвиток скептицизму, інтенсивний розвиток, емпіричне вивчення та критичне оцінювання [5, с. 14]. Сучасний студент має розвивати у собі такі здатності, які відповідають високим рівням медіаграмотності: інтенсивний розвиток, емпіричне вивчення та критичне оцінювання. Крім того, розвиток здатностей до соціальної взаємодії в умовах критичного ставлення до інформації має бути постійним та цілеспрямованим процесом, оскільки довготривале занурення в соціальне та інформаційне середовище сприяє розвитку потрібних компетентностей.

Висновки і пропозиції. Отже, соціальна компетентність та медіаграмотність мають йти поруч, оскільки конструктивна взаємодія між членами суспільства можлива тільки завдяки володінню певною інформацією, яка має бути повною, актуальною, правдивою. У цьому разі можна конструктивно побудувати діалог для досягнення мети, передбачити негативні наслідки взаємодії, попередити можливі конфлікти тощо. Крім того, поєднання різних компетентностей, згідно з компетентнісним підходом до навчання та виховання, надасть змогу підготувати підростаюче покоління до комфортного життя в соціумі.

Список використаної літератури:

1. Антонченко М. Медіаграмотність педагогічних працівників. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії*: матеріали наук.-практ. конф., Переяслав-Хмельницький, 31 жовтня 2018 р. С. 58–60.
2. Бойко С.Т. Медіаграмотність як основа інформаційно-психологічної безпеки особистості в сучасних умовах. *Український психолого-педагогічний збірник*. 2015. Т. 6. № 6. С. 18–23.
3. Воронкова В.Г. Формування інформаційної культури особистості як умова успішної адаптації людини до життя в інформаційному суспільстві. *Гілея: науковий вісник*. 2014. № 86. С. 198–203.
4. Ермоленко А.О. Медіакомпетентність як необхідна складова професійної майстерності сучасного педагога. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. № 137. С. 330–333.
5. Іванов В.Ф., Волошенко О.В. Медіаосвіта та медіа грамотність : підручник. Київ : Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.
6. Ізбаш С., Ярова О. Особливості підготовки майбутніх вчителів інформатики до впровадження медіа грамотності. *Молодь і ринок*. 2019. № 6(173). С. 56–59.
7. Кутик О.М. Інформаційно-медійна грамотність як складова професійної компетентності вчителя. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. № 36. С. 244–251.
8. Олексенко Р.І. Вплив комунікацій на ціннісні орієнтири особистості. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2015. № 62. С. 65–73.
9. Остапенко С.А. Зміст і сутність соціальної компетентності студентів філологічних спеціальностей як основа їхньої професійно-комунікативної діяльності. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*. 2011. № 4. С. 127–130.
10. Холковська І.Л. Соціальна компетентність як умова успішної самореалізації особистості. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2016. № 47. С. 63–67.
11. Шарова Т.М., Москальова Л.Ю. Ретроспективний аналіз розвитку інформаційного суспільства. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі*. 2018. Т. 7. № 39. С. 31–35.
12. Taborsky B., Oliveira R. Social competence: an evolutionary approach. *Trends in ecology & evolution*. 2012. Т. 27. № 12. С. 679–688. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.tree.2012.09.003>.
13. Valkenburg P., Peter J. Adolescents' identity experiments on the Internet: Consequences for social competence and self-concept unity. *Communication Research*. 2008. Т. 35. № 2. С. 208–231.
14. Weare K., Gray G. What works in developing children's emotional and social competence and wellbeing? Research Report № 456. London: Department for Education and Skills, 2003. 114 p.

Sharov S. Media literacy as a factor for the development of social competence of future teachers

The article analyzes the connection of social competence and media literacy for a future teacher in an information-oriented society. It is noted that social competence allows a person to feel comfortable in society, to avoid conflicts, to interact constructively with other people in order to achieve the goal. It is revealed that social competence is one of the key competences of modern specialist training. It is a specific means of adapting the individual to the social environment on the basis of information received from various sources. Information is analyzed by the person, filtered through one's beliefs, influences one's behavior and relationships with others. It was figured out that the information society offers great advantages for a person in the use of information and communication technologies for work, leisure, intercourse. However, a list of problematic issues has been identified for the information society. They relate to increasing requirements for information security, negative impact on the individual of the media and the Internet, incomplete or fragmented understanding of real events. It has been found out that the average person can be affected by the perverse information that is sometimes reproduced in print and electronic sources. It is stated that in the conditions of the information society it is necessary to develop computer literacy and human culture, to increase the level of information competence, to develop media literacy. This is especially true of teachers, who should protect students from distorted or incomplete information. It has been found that the formation of media literacy of students should start with the development of media literacy of a teacher while studying at a higher education institution. Future teachers should learn to analyze information critically, to know the mechanisms of influence of information on the individual and how to protect them. It is concluded that social competence and media literacy are directly related. It is noted that constructive interaction between members of society is possible only by possessing certain information, which must be complete, relevant, truthful.

Key words: future teachers, high school, social competence, information and communication technologies, media literacy.